

Dėl Lietuvos pozicijos Europos Sąjungos perspektyvos klausimu

1. Europos Sąjungoje vyksta intensyvi diskusija apie Sąjungos ateitį. Valstybės narės formuoja savo požiūrį. Lietuva taip pat turėtų naujai apibūdinti savo situaciją ir pasiūlyti „lietuvišką“ ES viziją bei Lietuvos vaidmens Europos integracijos procese principus. Tai įmanoma padaryti tik rimtos susidariusios padėties analizės pagrindu, apmąsčius Lietuvos buvimo ES patirtį. Tam būtinas platus visos Lietuvos visuomenės ir atskirų sričių ekspertų, taip pat skirtingų pozicijų įtraukimas, siekiant bendro vardiklio.
2. Į Europos integracijos procesą žvelgiame vadovaujantis šiais principais – kiekviena valstybė narė yra suinteresuota savo vidaus politikos nuostatas paversti europiniu standartu ar modeliu. Kitaip tariant, kiekviena valstybė siekia savo vidaus politikos nuostatas padaryti ES integracijos darbotvarkės dalimi, jas „europeizuoti“. Būtent tokia interesų „ringė“ ir vyksta Europos integracija. Todėl tolesnė integracija priklausys nuo didžiausių struktūrinę galią turinčių ES valstybių narių interesų ir ES viduje besiformuojančių koalicijų.
3. Lietuvos pozicija ES ateities klausimu turi būti grindžiama aiškiu jos nacionalinių interesų supratimu. Tai nereiškia konfrontacijos su ES institucijomis, bet numato rimtą savo šalies būklės analizę. Tik rimto Lietuvos interesų suvokimo pagrindu galima atsakyti į klausimą, ar reikalinga ES reforma ir, jei taip, kokiais principais Lietuva gali prisidėti prie būtinų pokyčių įgyvendinimo.
4. Turi būti įvertinta Lietuvos buvimo ES patirtis aštriausių klausimų požiūriu – socialinė atskirtis, skurdas, solidarumo ryšių trūkėjimas ir masinės migracijos procesai. Negalima vadovautis vien ilgalaikiais, todėl sunkiai apibrėžiamais, interesais, bet reikia juos derinti su artimiausios ateities reikalavimais. Be tikslų derinimo ir subalansavimo neįmanoma rasti sprendimo.
5. Paskutinio dešimtmečio Europos Sąjungos patirtis rodo, kad didėja nacionalinių valstybių vaidmuo, bandant įtvirtinti (europeizuoti) savo interesus. Taip galima vertinti paskutinius Prancūzijos prezidento Emanuelio Macrono siūlymus dėl eurozonos biudžeto ir bendro eurozonos finansų ministro ir Vokietijos inicijuotos ES bendros prieglobsčio sistemos kūrimą. Būtinas aiškus didžiųjų Europos Sąjungos valstybių ir institucijų interesų atskyrimas.
6. Kitą pamatinį iššūkį ES šiandien formuoja tai, jog vis daugiau valstybių narių visuomenių skeptiškai vertina esamos būklės ES. Tai skatina ne atskirų valstybių krizės (pvz., Graikijos finansų krizė), bet viršnacionalinių institucijų ir valstybių narių santykio su Briuselio institucijomis problemos (valstybių narių suverenumo silpninimas, tiek vykstantis, tiek numatomas, tapo pamatine *Brexit* proceso priežastimi).
7. Nors apklausos Lietuvoje rodo ypač teigiamą ES vertinimą, kuris susijęs su individualios gerovės sukūrimu, tai nepersilieja į apčiuopiamos gerovės Lietuvoje pojūtį. Todėl narystė ES labiau suvokiama kaip „langas į Europą“, bet ne į gerovę, tai lemia ir nemažėjantį ir vis labiau pavojingą emigracijos mastą. Socialinės ir ekonominės gerovės kūrimas gali būti siejamas su ES parama, bet tai neturi būti suvokiama grynai europinės politikos kompetencija, nes visų pirma yra nacionalinių valstybių ir vyriausybės atsakomybė.

8. Siekiant pilnavertiškai apmąstyti ES reformą, negalima atsižvelgti tik į ES institucijų ar branduolio valstybių vizijas. Reikia atidžiai išanalizuoti ir įvertinti Vidurio Europos šalių pasiūlymus ES reformos klausimais. Šio regiono valstybės pagrįstai pabrėžia Vakarų Europos šalių arogancijos neleistinumą. Vidurio ir Rytų Europos šalių piliečiai nenori būti suvokiami kaip antraeiliai nariai.
9. Regint siūlymus didinti ES biudžetą ir jo perskirstymą, svarbu suvokti, kad svarbus ne tik ES biudžeto dydis, bet ir jo efektyvus panaudojimas. Europos Komisijos scenarijus „mažiau, bet efektyviau“ visų pirma turėtų būti taikomas ES biudžetui, kurio struktūra taip pat turėtų būti peržiūřeta siekiant nutraukti neefektyvaus lėšų panaudojimo praktikas.
10. Lietuvai ypač aktuali ES integracija gynybos ir saugumo srityje. Privalu nuolat kelti klausimą dėl šių iniciatyvų santykio su mūsų saugumo garantu – NATO. Bet kokių savarankiškų karinių pajėgų sukūrimas gali imti dubliuoti NATO ir taip jį išstumti iš Europos saugumo sistemos. Kartu tai reiškia, kad būtų išstumtos ir JAV, o tai prieštarautų Lietuvos saugumo interesams. Klausimas ir dėl ES karinių pajėgumų „kalbėjimo vienu“ balsu, kieno balsu ir kurios šalies narės interesus tai labiausiai atitiktų? Didesnė karinė autonomija nuo NATO ir JAV gali virsti didėjančia priklausomybe nuo Rusijos.
11. Saugumo iššūkiai nemažėja. Neslopstanti Rusijos agresija, informacinės ir kibernetinės atakos, terorizmo grėsmės reikalauja Europos prisiimti didesnę atsakomybę už savo pačios saugumą, daugiau investuoti į gynybą. Todėl ES turi siekti glaudesnio bendradarbiavimo gynybos srityje (PESCO). Tačiau tai jokia būdu neturi dubliuoti NATO funkcijų, bet jas papildyti. Tai turėtų apimti efektyvesnį keitimąsi žvalgybine informacija, kovą su terorizmu, hibridinėmis grėsmėmis, karinės technikos judėjimo tarp ES šalių supaprastinimą, kitaip dar vadinamą „karinį Šengoną“. Taip pat turi būti glaudžiau bendradarbiaujama ir karinės pramonės srityje.
12. Po Lisabonos sutarties Briuseliui suteikta pakankamai galių, tačiau šis jų neišnaudoja. Geriausias to pavyzdys – Šengeno sutartis. Ko ne kiekviename Europos Komisijai atskaitingo Šengeno vertinimo komiteto raporte, dar iki imigrantų antplūdžio, buvo nurodomos kai kurių ES valstybių narių išorinių sienų apsaugos problemos, tačiau Briuselio institucijos nesiėmė reikiamų priemonių joms spręsti iki neištiko krizė. Mąstant apie ES reformą reikia kalbėti ne apie didesnių galių viršnacionalinėms institucijoms suteikimą, o apie šių struktūrų efektyvumą, demokratinę atskaitomybę, europinių teisės aktų adekvatumą realioms ES visuomenių problemoms.
13. Ilgus metus puoselėta multikultūralizmo politika tampa iliuzija, nes ES valstybės susiduria su imigrantų integracijos ir su tuo susijusiomis nusikalstamumo problemomis. Tai tapo rimtu iššūkiu europietišškai tapatybei, kuri neranda recepto kaip „toleruoti netolerantiškas bendruomenes“. Daugelyje ES valstybių tradicinės politinės jėgos nesugeba pateikti aiškių sprendimų, kaip elgtis iškilus naujiems socialiniams lūžiams Europos šalių visuomenėse ir to pasekoje vis daugiau rinkėjų palaiko radikalesnes, prieš ES nusistačiusias politines jėgas. Svarbu pabrėžti ir tai, kad šie kultūriniai ir tapatybiniai reiškiniai persipina su socialinėmis problemomis (netolygiu gerovės pasiskirstymu ir didėjančia socialine nelygybe). Kitaip tariant, protestas visuomenėse kyla ne tik dėl imigracijos keliamų kultūrinių įtampų, bet ir dėl to kaip šios įtampos sąveikauja su netolygiu gerovės pasiskirstymu tarp skirtingų visuomenės sluoksnių. Taip modernizacijos „pralaimėtojai“ kartu tampa kultūriniais „pralaimėtojais“ ir ima ieškoti naujų politinių sprendimų.
14. Siekdama išsaugoti ES ir užkirsti kelią tolesniam euroskepticizmo augimui, Lietuva turėtų suprasti ir gebėti aiškiai įvardyti problemas, dėl kurių kyla pavojus Bendrijos ateičiai.

Lietuva suvokia krikščionišką civilizaciją kaip vieningos Europos ir europietiškos tapatybės pagrindą, kurios padiktuotos elgesio normos būtų privalomos į Europą atvykstantiems kitų civilizacijų atstovams. Europa nėra pereinamasis kiemas ir ji turi būti svetinga tik tiems, kurie yra įsipareigoję gerbti europietiškas normas ir taisykles ir prisideda prie ES valstybių ekonominės gerovės.

15. Žlugus SSRS Rusija tebėra didžiausias iššūkis Europai. Europa, o Lietuva ypač, nori ir siekia gerų santykių su Rusija, tačiau tai galima pasiekti tik tada, kai Rusija priims taikaus sambūvio principus. Ligšioliniai ES bandymai padėti Rusijai transformuotis buvo nesėkmingi. Yra akivaizdu, kad ES nepakeis Rusijos iš vidaus. Vienintelis būdas kaip ES gali padėti Rusijai transformuotis slypi „pavyzdžio galioje“. Rusijos kaimyninių valstybių, visų pirma pažangiausių Rytų Partnerystės šalių (Ukraina, Moldova, Gruzija), sėkminga transformacija gali paskatinti demokratėjimo tendencijas ir pačioje Rusijoje. Todėl Rytų Partnerystės politika yra ne tik paramos Rytų Partnerystės šalims politika, tai visų pirma paramos Rusijos transformacijoms politika. Tokiam tikslui ir uždaviniui ES turi skirti žymiai didesnius finansinius ir politinius resursus.
16. Nors šiuo metu apie Rytų Partnerystės šalių ES narystės perspektyvą nėra realu kalbėti, tačiau yra visiškai nepriimtina tokią tolesnės ateities perspektyvą iš viso neigti. ES ir toliau turi deklaruoti „atvirų durų“ politiką. Narystės ES perspektyva – svarbiausias Rytų Europos valstybes reformuoti skatinantis motyvas, be to, tai esminis ES transformacinės galios išoriniuose santykiuose šaltinis. ES plėtra į Vakarų Balkanus ir Brexit (kaip atvirkštinis procesas) gali atverti duris naujam ES santykių su kaimyninėmis valstybėmis modeliui, kuris galėtų būti naudingas kaip tarpinis santykių modelis su Rytų Partnerystės valstybėmis, sprendžiantis „integracijos be narystės“ dilemą. Lietuva turi pasisakyti už ES plėtros politiką, kaip svarbiausią ES „minkštosios geopolitinės galios“ instrumentą.
17. ES šalių tarpusavio solidarumas, ypač krizinėse situacijose, yra būtina sėkmingos Bendrijos raidos sąlyga. Tačiau sprendimai, apimantys bendrą ES politiką, turi būti priimami tik itin apgalvotai, įvertinus visas galimas jų pasekmes ES šalių gerovei bei saugumui. Pavyzdžiui, būdama ES nare, Lietuva privalo būti solidari su migrantų antplūdį patiriančiomis Pietų Europos šalimis, tačiau skuboti sprendimai, tokie kaip privalomos migrantų kvotos, dažnai ne tik nepadedą spręsti problemų iš esmės, bet jas dar labiau paaštrina.
18. Dar blogiau, kai ES lyderiai bando diegti tarpvalstybinį solidarumą iš esmės prievartiniu būdu, grasindami ekonominėmis sankcijomis kvotų politikai nepritariančioms šalims. Tokiu būdu visiškai iškreipiama solidarumo sąvoka ir tai tampa dar vienu rimtu iššūkiu ES narių vienybei. Tikras tarpvalstybinis solidarumas įmanomas tik tada, kai sprendimai priimami bendru valstybių sutarimu, o šios savo poziciją formuoja atsižvelgdamos į savo piliečių lūkesčius, saugumo interesus ar kultūrines tradicijas.
19. Iššūkiu solidarumo principui gali tapti ES judėjimas „dviejų greičių“ arba „branduolio ir periferijos“ modelio link. Dalis ES valstybių narių, likusių „už borto“ gali tapti daug labiau pažeidžiamos geopolitiniam spaudimui iš išorės. Tai keltų fundamentalią grėsmę solidarumo principui.
20. Lietuvos poziciją ES reformos atžvilgiu turi formuoti šie pagrindiniai principai:
 - a. Narystė ES – Lietuvos geopolitinio saugumo garantija, tai Lietuvos priklausomybės Vakarų civilizacijai pamatas. Lietuvos interesas – nelikti geopolitinėje periferijoje, užtikrinti šalies visavertę politinę, ekonominę ir infrastruktūrinę integraciją ES viduje. Tačiau Lietuva negali būti tik ES politikų „vartotoja“, kuri „tirptų“

europinėse struktūrose. Lietuva turi išsivaduoti post-kolonialistinio mąstymo spąstų. Vienas iš tokio mąstymo bruožų yra netikėjimas tuo, kad mes irgi esame pajėgūs kartu kurti europinio žaidimo taisykles. Post-kolonializmo mentalitetu prisotintas sprendimų priėmimas remiasi prielaida, kad visi kiti yra stipresni ir prie jų reikia prisitaikyti. Tai klaidingas kelias. Lietuva turi kurti Europą, pasitelkus ES institucijas stiprinti valstybės gerovę, saugumą ir suverenitetą.

- b. ES yra valstybių narių sąjunga. Neleistinas joks valstybių narių suvereniteto siaurinimas, juo labiau integracijos gilinimas apeinant arba ignoruojant tam nepritarančių valstybių poziciją. Lietuva turi itin atsargiai žiūrėti ir vertinti per savo nacionalinio intereso prizmę ES politikos galių plėtrą, ypač į naujas sritis.
- c. Europos Sąjungos integracija turi būti gilinama tik tose srityse, kurios tarnauja Lietuvos valstybės ir visuomenės interesams. Tai nereiškia nacionalinio egoizmo ar bendrų ES interesų nepaisymo. ES turi būti formuojama nacionalinių ir viršnacionalinių interesų derinimo mechanizmais, kurių paieška traktuotina kaip pagrindinis reformos tikslas.
- d. ES galios centru turi likti Europos vadovų taryba, kur lygiateisiškai atstovaujamos visos valstybės narės. Šią instituciją bandoma varžyti, siūlant plėsti kvalifikuotos balsų daugumos principą. Europos institucijų reforma neturi būti „tabu“, todėl turime nebijoti kelti klausimų, pavyzdžiui, ar tikrai šiandieninis Europos Parlamentas pateisina savo egzistavimą ar nereikėtų jam grąžinti nacionalinių valstybių parlamentų kongreso (veikusio iki 1979 m.) statuso.